

Сергій Циганов,
д.е.н., професор кафедри міжнародних фінансів,
ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка,
S_Tsyganov@ukr.net
Віктор Сизоненко,
к.е.н., доцент,
КНУ ім. Тараса Шевченка,
viktor.sizonenko@ukr.net

СИНЕРГІЯ ЛЮДСЬКОГО І ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

A SYNERGY OF HUMAN AND INTELLECTUAL CAPITAL IS IN DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ENTERPRISE

СИНЕРГИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО И ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА В РАЗВИТИИ ИННОВАЦИОННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Анотація. Досліджено сутність та основні чинники розвитку і використання людського і інтелектуального капіталу. Окреслено основні форми їх ефективної взаємодії для забезпечення пріоритетного розвитку інноваційного підприємництва. Обґрунтовано мотивацію інтелектуалізації праці на сучасних підприємствах.

Abstract. Essence and basic factors of development and use of human and intellectual capital are investigated. Basic forms of their effective co-operation for providing of priority development of innovative enterprise are outlined. Motivation of intellectualization of labor is reasonable on modern enterprises.

Аннотация. Исследована сущность и основные факторы развития и использования человеческого и интеллектуального капитала. Очерчены основные формы их эффективного взаимодействия для обеспечения приоритетного развития инновационного предпринимательства. Обоснована мотивация интеллектуализации труда на современных предприятиях.

Сучасний розвиток інноваційного підприємництва супроводжується переорієнтацією фінансових потоків з фізичного капіталу на людський і інтелектуальний капітал. Людський капітал розглядається як важлива складова інноваційного підприємництва, умова конкурентоспроможності, яка забезпечує добробут населення, розвиток людини. Витоками теорії людського капіталу є положення теорії «всеосяжного капіталу» І. Фішера, концепції людського капіталу Т. Шульца та Г. Беккера, розвинуті в працях Х. Боуена, Е. Денісона, С. Домера, Дж. Кендрика, А. Едвіссона, М. Мелоуна, Р. Слоу та інших авторів.

Людський капітал розглядається як процес формування і використання продуктивних і професійних здібностей людини, сукупність компетенцій персоналу і методів управління, які спрямовані на відтворення їх умінь і навичок. Інтелектуальний капітал – це більш широке поняття, яке включає в себе сукупність знань, досвіду, навичок, взаємовідносин, які є результатом діяльності людського інтелекту, мають економічну цінність і використовуються у процесі створення багатства.

Дослідження обопільних зв'язків людського та інтелектуального капіталу набуває особливого значення в контексті розвитку інноваційного підприємництва, пошуку шляхів утвердження конкурентоспроможності економіки. Неоднорідність людського капіталу в різних частинах світового господарства породжує нерівномірність підприємницької активності в світовій економіці. В розвинених країнах 85-90% приросту ВВП забезпечується шляхом виробництва та експорту наукоємних високотехнологічних товарів, натомість частка України складає 1-1,5%. Не відбувається підтримка стратегій розумних спеціалізацій, за допомогою яких економіка України може бути інтегрована в глобальні ланцюжки вартості, а за рівнем технологічності українська промисловість на третину позаду від показників ЄС, за часткою high-tech продукції в експорті відстає у 4-8 разів, за енергоефективністю – у десятикратному.

У розвинених країнах відбувається поступова заміна традиційної економіки інформаційно-знаннєвою та мережевою економікою. Така трансформація підприємницької діяльності дозволяє генерувати економічну динаміку, збільшити інвестиції в освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку, сприяє більш справедливому розподілу доходу і багатства.

Інноваційна основа розвитку економіки вимагає модернізації суспільного життя, спрямоване на всебічний розвиток людини, інтелектуалізацію підприємницької діяльності, посилення взаємозв'язку між освітою, наукою і виробництвом, підтримку та примноження інтелектуального потенціалу країни. В процесах взаємодії різних сфер людської діяльності підприємництву належить роль інтегратора, оскільки цей вид діяльності об'єднує окремі ланки інноваційного процесу, забезпечує комерціалізацію його результатів. Ринок є сферою радикальних змін, які примушують підприємців здійснювати нововведення, а економіку зростати та структурно змінюватися. Наприклад, завдяки високому науково-технологічному рівню виробництва і продуктивності праці функціонування потужного промислового потенціалу США забезпечують менше 10% зайнятості. У сільському господарстві зайнято лише 25% працюючих. Майже 80% зайнятих припадає на сферу послуг, тобто науку, освіту, охорону здоров'я, культуру – галузі, які формують людський капітал [3].

Такі кількісні зміни в економіці накопичуються, створюючи передумови для інтенсивного типу економічного зростання, здатних забезпечувати високу результативність інноваційного підприємництва. Примноження креативу людини посилюється під впливом інформації, й сприйняття з метою перетворення цього ресурсу в знання. Використання людського капіталу сприяє підвищенню ефективності праці і виробництва рівня його інтелектуалізації. Результатом створення відповідних для суспільства інституціональних умов є формування інституціональної структури, які здатні надавати розвитку національної економіки соціально спрямований характер. Тому чільне місце в системі пріоритетів економічного зростання повинно зайняти проблеми людського розвитку, питання відповідності сформованого людського капіталу можливостям його використання.

Практика розвинених країн світу показує, що дедалі більшого значення на результативність інноваційного підприємництва набуває наука, технічні нововведення, освіта, які забезпечують реалізацію людського та інтелектуального капіталу. Адже людський капітал втілює сукупність економічних відносин, які виникають в процесі його відтворення з приводу інвестицій в знання, професійні навички і продуктивні здібності людини, що сприяють зростанню ефективності використання її інтелекту з метою забезпечення доходу його власнику і суспільству в цілому. Розвиненість людського капіталу залежить від динаміки економічних процесів, соціальної спрямованості господарської системи, що виражає можливості формування людського капіталу. Використання сформованого в суспільстві капіталу в значній мірі залежить від рівня інноваційності економіки, наявності платоспроможного попиту на науково-технічні розробки і реальний інтелектуальний капітал, здатний задовольнити такий попит [6].

За існуючими оцінками, українські інновації поки що існують на папері або «іммігрують» разом із винахідниками за кордон. Фінансування науки знаходиться на вкрай незадовільному рівні, а намагання профінансувати науки не призводить до бажаного ефекту, у тому числі через те, що процес капіталізації в цій сфері відсутній [5].

Незадовільним для відтворення людського капіталу можна вважати рівень розвитку і динамізм інноваційної модернізації економіки. У 2017 р. інноваційною діяльністю в Україні займалися 759 підприємств, або 16,2% обстежених, з яких 450 підприємств забезпечили реалізацію інноваційної продукції на 17,7 млрд. грн., у т.ч. на 5,5 млрд. грн. на експорт; всього 16,0% підприємств реалізувало нову для ринку продукцію. Інші підприємства (83,8%) реалізовували продукцію, що була новою виключно для підприємства [3].

В цілому Україна перебуває за зведеним індексом інновацій країн ЄС та України за 2017 р. в групі «Інноватор, що формується» [3], тобто в останній за рейтингом групі. У той же час Україна зберігає високу 21-у позицію за ефективністю вищої освіти, яку розраховують за часткою працівників з дипломами вузів і кількості випускників з інженерною і технічною

вищою освітою. За патентної активності Україна також відчуває себе відносно впевнено – 27-е місце з 50. Сектор освіти випускає фахівців в галузі природничих наук, технологій, інженерії, математики, якість і професіоналізм яких визнають в усьому світі [2]. Водночас в останні роки спостерігається пришвидшення скорочення наукового потенціалу країни. Зокрема у 2016 р. порівняно з 2015 р. на 20% скоротилась кількість зайнятих у науково-технічній сфері, на 29% – кількість дослідників, з яких на 26% – докторів наук та на 38% – кандидатів наук [3, с. 22].

На слушну думку авторів наукової доповіді «Розвиток інноваційної системи України в Європейському науково-технічному просторі» потрібна особлива модель взаємодії між державою, університетами та бізнесом («потрійної спіралі»), яка може бути ефективною тільки за умов створення мережі нового типу вищих навчальних закладів – підприємницьких університетів [3].

Відкритість української економіки в глобалізованому світі породжує низку проблем, неоднозначних для розвитку інноваційного підприємництва. Це стосується в контексті дослідження, експорту людського капіталу у формі трудової еміграції. Низький рівень життя, різкий вияв різниці в рівнях заробітної плати України та країн, куди спрямований людський капітал ведуть до втрати частини вітчизняної робочої сили, найбільш кваліфікованих, молодих і підприємливих працівників, які в Україні становили потенціал для розвитку інноваційного підприємництва. Позитивним для емігрантів є можливість отримання досвіду праці на високотехнологічних виробництвах, а головне, для країни – надходження валюти, яку на сьогодні розглядають як альтернативу іноземним інвестиціям.

Натомість експорт капіталу в кінцевому рахунку веде до звуженого відтворення людського капіталу в разі переходу від кваліфікованої до малокваліфікованої роботи, що відповідно, негативно позначається на розвитку інтелектуального капіталу. В разі виїзду висококваліфікованих спеціалістів, науково-технічних працівників, дослідників, цей капітал втрачається для країни назавжди.

Таким чином, формування і ефективне використання людського і інтелектуального капіталу, досягнення синергетичного ефекту від їх взаємодії, потребує змін в макроекономічній політиці, подолання розриву між окремими ланками процесу інноваційного підприємництва. Орієнтирами успішності розвитку людського і інтелектуального капіталу повинні стати високі показники життя, освіти, охорони здоров'я, інтелектуалізація праці як ключові детермінанти конкурентоспроможності інноваційного підприємництва. Посилення впливу соціальної ролі людського капіталу на економічну ефективність інтелектуального капіталу – головний вияв їх синергії.

Література

1. Зеліско І.М., Пономаренко Г.Ю. Управління інтелектуальним капіталом підприємств [текст]: монографія / І.М. Зеліско, Г.Ю. Пономаренко. – Київ, 2015. – 280 с.
2. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2017 році // [Електронне джерело] – Режим доступу: <https://www.ukrctat.gov.ua>.
3. Розвиток інноваційної системи України в Європейському науково-технічному просторі: наукова доповідь / за ред. І.Ю. Єгорова. – К.: ДУ ІЕП НАНУ, 2018 [Електронне джерело] – Режим доступу: <https://ief.org.ua/docs/sr/302.pdf/>
4. Сизоненко В.О. Сучасні реалії та перспективи відтворення людського капіталу / В.О. Сизоненко // Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI-ст.: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2015. – Т.2. – С. 101-104.
5. Собко О. М. Інтелектуальний капітал і креація вартості підприємства: моногр. / О.М. Собко – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 444 с.
6. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку / А. Чухно // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 48-55.